

HUR BÄR MAN SIG ÅT FÖR ATT FÅ MUNTLLIGA UPPGIFTER?

Ur rapport från Norrlandsinventeringen 1975-79.

Till att börja med "annonserade" jag en del i pressen. Förutom att jag hade chansen att få ett eller annat tips skapades därmed även ett intresse. Man har börjat fundera och diskutera sinsemellan innan inventeringen tar sin början. Dessutom är inventeringen s a s "legitimerad" i förväg. Efter varje säsong hade jag stor nytta av de här presskontakterna. Större, sammanfattande artiklar i dagstidningarna infördes som avrundning. De har väckt stort intresse och lett till ytterligare kontakter. För framtiden och anständigheten har jag även eftersträvat att fullfölja kontakterna genom att på något mera påtagligt sätt avtacka meddelarna för deras insats. Sjöhistoriska museet sände t ex jul och nyårshälsningar i ett par omgångar till mina meddelare.

NÅGOT OM SJÄLVA INTERVJUERNA.

Som jag ovan antydde gäller det ofta att skapa ett intresse där ett sådant inte redan finns. Inventeraren måste inse det omedelbara värdet av ömsesidigt utbyte. T ex kan hon/han mot utbyte av information aktivt sprida upplysningar från sin i förväg insamlade kunskap och formulera intressanta frågor. Hon/han bör kunna sitt område, med ledning av arbetskartorna, till punkt och pricka. En okunnig inventerare är sämre än ingen alls! Jag har i varje fall funnit, att intresset för sjöfart och sjöolyckor mycket påtagligt har ökat genom det här tillvägagångssättet. Det bör kanske nämnas att nyupptäckten av Norrlandskustens betydande sjöfart och särskilt varvsindustri är jämförelsevis färsk.

Det blev i många fall alltså nödvändigt att övertyga meddelarna om värdet i deras uppgifter.

Intervjuerna skall göras i fält. Meddelarna skall sökas i sin bostad eller i sin näring, speciellt i fisket. De rätta associationerna fås först sedan man gemensamt studerat sjökortet. Observera då att än i dag få hemmafiskare använder sjökortet dagligen (förr ännu mer sällan) och därför först genom ett ingående resonemang kan komma på de rätta ställena - annars är det lätt att markera fel på kartan. Många gånger kan topografiska kartor vara lämpligare än sjökorten genom sitt ymnigare namnförråd och genom sina upplysningar om naturen, även i land.

Sommaren är för det mesta fältperiod. Turister och annat tillfälligt sjöfolk är emellertid störande element denna tid. Måhända kan det tjäna inventerarens syften om han/hon redan från början kan distansera sig från "sommarfolket."

Jag föredrar själv att möta tilltänkta uppgiftslämnare och kontaktmän på tu man hand. Ibland får besöket upprepas om alltför mycket folk är i huset samtidigt. Detta är inte någon absolut regel, vid flera tillfällen har

i stället en mycket inbringande dialog kunnat föras med en större grupp fiskare. I flera fall har folk flyttat och måste så spåras ibland ganska långt från ursprungsområdet. Minnet blir inte nödvändigtvis sämre för det, snarare tvärtom!

Det kan också vara så illa att kuststräckan ifråga helt är bebodd av människor utan direkta rötter i bygden. Det gäller då att söka resterna av den ursprungliga befolkningen. Men man bör då inte glömma fritidsfiskare -med nät- som visserligen saknar en del av yrkesfiskarens erfarenhet. Jag syftar då bl a på bedömningen av uppgifterna. Om en fritidsfiskare fastnat med nät på ett ställe kan han/hon inte alltid avgöra karaktären på hindret. En yrkesfiskare kan däremot känna på motståndet, strömriktningen och det sätt på vilket redskapet frigör sig om det rör sig om trä eller sten, vilket läge föremålet har, tillstånd m m.

Ibland kommer det upp bearbetat trävirke. Då brukar saken vara klar, oavsett fiskarens status.

Dessutom kan en fritidsfiskare som är obunden av tradition och varningar åter- eller nyupptäcka vrak på platser som andra utpekat som farliga i generationer, men där anledningen glömts bort.

Vid själva intervjun följdes SSHMs frågelista nr 1- i minnet. Ett ex kunde också lämnas eller sändas per post före eller efter intervjun för den händelse nya uppgifter skulle bli aktuella i framtiden. De där listorna ledde emellertid ytterst sällan till något resultat.

Det totala antalet personer jag intervjuade under fältperioden 1975 var c 150(1 månad), 1976 c 350(2 1/2 månad), 1977 c 350(2 1/2 månad) och 1978 c 250(1 1/2 månad). Tillsammans ger detta totalt omkring 1100 personer, på 7 1/2 månads fältarbete. Det säger sig självt att bandinspelning inte var realistiskt. Skulle däremot bättre resurser och tid stå till förfogande bör bandspelare obetingat användas.

De viktigaste uppgiftslämnarna är och förblir fiskarna. För att mängden av information då rätt skall kanaliseras fordras också att deras historia, vanor och redskap är kända: hur fiskar man? med vad? var fiskar man med trål? hur djupt går man ned? hur är bottenarna? var finns andra möjliga näthinder än vrak? hur känner man skillnaden? Detta skall inventeraren delvis ta reda på i förväg: lämpligaste centrala instans är lantbruksnämnderna på länsstyrelserna. Observera då att tjänstemännen där ofta har ett direkt positivt intresse av att känna till vrakpositioner för att hjälpa fiskarna. Det kan tänkas att de systematiskt antecknar Decca-positioner. Sportdykare kan här göra en insats där redskap sitter kvar. Ett visst samarbete har redan etablerats här och där.

Det är onödigt att ställa upp regler i övrigt. Inventerarens personlighet får avgöra detaljerna. Det gäller blott att ha tålamod och samtidigt vara flexibel så att man kan koppla in på nya spår. Alla upplysningar borde va-

ra intressanta för en maritimt orienterad person!

Man får inte förbise att även om mannen i familjen på traditionellt sätt står för fisket (undantag finns också) kan kvinnan (speciellt äldre) tjäna som tillförlitligt facit.

Det är inte heller så, att bara äldre fiskare kan ge uppgifter. Många vakna yngre fiskare kan faktiskt ge relativt sett mer.

Ofta ger dessutom slumpmässiga kontakter (möte på väg el dyl) mer än de systematiska besöken hos fiskare.

För övrigt skall man aldrig låta sig luras att tro att det i ett visst område inte alls finns folk som kan ge upplysningar. Även om de första kontaktpersonerna bedyrat att så är fallet!

En stående synpunkt är förstås att man är "alldeles för sent ute." Det där får man trots allvaret i påståendet, inte ta för bokstavligt. Redan i början på 1950-talet sades samma sak i Bohuslän till intresserade sportdykare (Lundell 1956 s 121).

Bekantskaps- och umgängeskretsar tycks ofta vara synnerligen begränsade, i varje fall på större öar och definitivt på land. Det räcker inte heller att förhöra/intervjua den ena parten i ett parfiske: far/son, bröder, man/hustru. Medan den ene är totalt ointresserad kan den andre vara mycket medveten och minnesgod.

Antalet objekt står i direkt proportion till antalet meddelare. Ju flera meddelare desto flera objekt. Det kan tyckas självklart. Men det är viktigt att kunna belägga samma uppgift hos flera meddelare. Dessutom är det så, att det gäller att hitta de verkliga "pärlorna." Av över totalt 1100 meddelare fick jag av ett 80-tal pärlor mer än hälften av alla uppgifter. Totala antalet maritimarkeologiska objekt var 4.000!

Detta stämmer bra med iakttagelser i andra sammanhang:

"Det torde vara en vanlig föreställning, att allmogens traditioner är hela allmogens gemensamma egendom och finns överallt i "djupet av folksjälen." Ingenting kan vara oriktigare. Söker man genom en socken beträffande en viss tradition, t ex en saga, en sägen, en föreställning eller sedvänja, skall man snart finna, att varje tradition har sina bestämda traditionsbärare. Söker man efter jakttradition får man ingenting alls om man frågar kvinnorna, och blott ett ringa fåtal bland männen har något att meddela. Liknande är förhållandet med andra slags traditioner. En sådan ojämn fördelning av olika traditioner är ej en säregenhet för vår egen tid utan har alltid förefunnits, även om det nu finns ett förhållandevis större antal traditionsbärare än förr. Visserligen har skolor, tidningar och böcker medfört i hög grad ändrade förhållanden för traditionen, men de har ej tagit bort den och ej upphävt lagarna för deras fortsatta liv. Traditionen är nu som förr knuten till bestämda sociala kretsar, familj, bysamhälle, arbetsgrupp o s v. För att förstå traditionens liv, dess uppkomst och ut-

veckling, dess spridning och fortplantning måste man därför i första rummet ge akt på dessa kretsar och de olika slagen av traditionsbärare. Av dessa kan man särskilja två slag som emellertid för olika traditioner förhåller sig ganska olika: de aktiva och de passiva. Av dessa är det de aktiva som håller traditionen vid liv och fortplantar den, medan de passiva väl har hört talas om vad en viss tradition innebär och vid utfrågning kan erinra sig en hel del, men själva ej gör något för att sprida den eller hålla den vid liv (v Sydow 1932 efter Piø 1966 s 20f)."

Man kan tillägga att personer som gjort sig kända som traditionsbevarare, hembygdskännare, ja t o m sjöfartsspecialister, i marinarknologiskt avseende ofta är komplett ointresserade eller okunniga. Deras kunskap gäller helt andra saker, som fartyg, båtar, besättningar o dyl.

Det gäller alltså att finna de genuina traditionsbärarna. Man finner dem näst intill aldrig i "stora" sammanhang. De för ofta ett undanskynt liv men upptäckten av dem förändrar allt!

Den ena intervjun ger ofta den andra. Nya tips och uppslag på kontaktmän strömmar ständigt in. Anteckningar fördes i mitt fall fortlöpande i en slags dagbok där allt fann sin plats, från telefonnummer till sägner. Samtidigt infördes på arbetskartan alla tips direkt, under överinseende av uppgiftslämnarna (blyerts) med så korrekt positionsangivelse som möjligt. Där fanns innan inventeringen startade alla förlisnings och vrakuppgifter i området från olika källor, främst SSHMs register men även privata listor. En viktig distinktion upprätthölls hela tiden mellan förlisnings- och vrakplatser, vilka ofta varierar. Fartygen drivet ofta från den första till den plats där de slutgiltigt lägger sig på botten.

Att uppteckna tradition är ett mycket stort och kvalificerat arbete. Egentligen behövs proffs till sådant. Jag minns en gång att Bert Westenberg på Sjöhistoriska på tre dagar gavs i uppdrag att leta muntlig tradition kring den berömda skatteförlisningen vid Stora Karlsö. Både Bert och jag tyckte det var lite löjligt. Han hann på sin höjd prata med några företrädare för sjöfolket. Nej, det hade som detektivarbete minst ha krävt en månad. Men jag kan samtidigt garantera resultat, även om det inte skulle ha gällt just det legendariska- och förmodligen amsageartade- 1300-talsfartyget. Alla tänkbara sidouppgifter måste finnas med:

Meddelarens ålder, en kort levnadsbeskrivning, var han hört resp uppgift i vilket sammanhang- av vem. Vilket är ditt allmänna intryck av sagesmannen/kvinnan?

Så får man önska lycka till! Jag säger detta främst till museipersonen, som bör göra jobbet, åt dykarna. Det är för mycket begärt att dykare ska ägna sin semester åt sådant. Men självfallet finns det utomordentliga undantag bland dykarna, det gäller bara att de försöker följa litegrann av ovanstående. Alltför många har bara uppgifterna i skallen och har aldrig skrivit ned någonting.